

Farlig intimitet?

Nærhed og distance i feltarbejdet

Af Anne Mia Steno

“Jeg er virkelig irriteret på dig. Hvem er du egentlig? Du burde stå ved dig selv, ikke spille komedie og lade som om du er en anden.” Ordene kommer fra en ældre, kvindelig socialpædagog. Jeg bliver tom og kold i maven. Knastør i svælget. Vi sidder i pastelfarvede, bløde stole på personalekontoret på et socialpsykiatrisk bosted for unge mennesker med forskellige psykiske lidelser. Kontoret ligger på en lang gang med lukkede døre – inde bagved er beboernes værelser. Længere nede er der et stort glasparti, hvor man kan se ind til en fælles spisesstue og opholdsrum. En mekanisk dør, der har stået åben for længe, udspyr et insisterende højt BIIP. Man kan høre lyden helt inde på kontoret.

Hun kigger mig lige i øjnene.

“Det er som om, du spiller ung med de unge, og desuden går du alt for tæt på beboerne, det kan de slet ikke håndtere. Du burde i stedet stå ved dig selv og være der med autenticitet”. Ordene vælter ud af hende i en hurtig, anklagende strøm. Hidsigt og snappende. Hun fortsætter med at forklare, at jeg inviterer til intime relationer, som jeg slet ikke kan honorere, og at det går alt for hurtigt med at skabe relationer. Jeg burde give det mere tid. Hun forklarer, at det er fordi, hun er bekymret for de unge og for, at de skal blive sårede over, at jeg pludselig er væk igen. Så begynder hun at græde og fortsætter med at fortælle, hvordan det forstyrrer hende, at jeg er der, fordi hun pludselig skal forholde sig til en ekstra person, som hun ikke kender, og det har hun det ikke godt med: “Hvis det var mig, der bestemte, så havde du ikke fået lov til at komme,” siger hun.

Jeg føler mig afklædt, udstillet og tom. Men jeg reagerer med nysgerrighed og spørger ind til hendes irritation. Hvad kan jeg gøre anderledes? Og hvordan kan det blive lettere for hende, at jeg er der? Afhængigheden af gatekeepers, for at feltarbejdet kan fortsætte, er en indgroet værdi i mig. Det er først, da jeg kommer hjem, det rammer mig som et slag i mellemgulvet. En ked-af-det-hed over, at hun kan tro, at jeg går ureflekteret ind i relationerne med de unge, og at andre kan opfatte mig som uærlig og uægte.

Formålet med denne artikel er at invitere læseren ind i den usikkerhed og grænseoverskridende intimitet, som et feltarbejde kan fylde én med, og at diskutere, hvad vi metodisk og analytisk kan stille op med alle de spørgsmål, det kan efterlade.

Intimitetens grænser: nærhed og distance

Som antropologer bruger vi os selv som redskab til at få viden om verden. At være et autentisk, nærværende og empatisk menneske er ikke et direkte defineret krav, men det dirrer i skyggerne af den antropologiske forståelse og tilgang til verden. Andre skal få lyst til at tale med os, involvere os i deres liv. Et af svarene på, hvad de får til gengæld, er at blive mødt af et lyttende og nærværende menneske. Pædagoger er en faggruppe, der lige præcis i forhold til det at bruge sig selv som redskab til at få adgang til den anden, kan minde om antropologer. Særligt socialpædagoger, der arbejder med udsatte grupper, taler ofte om de tre P'er; personlig, privat og professionel, som måder hvorpå man kan forholde sig til det taktile relationsarbejde og den konstante balanceren mellem nærhed og distance til den anden. I den sammenhæng er begreber som autenticitet og ærlighed ord, der gennemsyrrer og transcenderer både det private, det personlige og det professionelle. Det er fyldt med dilemmaer og paradokser at tale om professionel distance og at skelne mellem privat og personlig, for grænserne mellem de tre P'er er ofte tvetydige og mudrede i praksis. Men måske kan vi alligevel lade os inspirere af pædagogernes princip om at etablere grænser og at tale om, hvordan man passer på sig selv. For det er min oplevelse, at vi i antropologien ikke på samme måde har udviklet en fælles referenceramme for det, der sker med os selv i mødet med den anden – og slet ikke for, hvordan vi passer på os selv. Det er næsten som om, det er bedre, jo farligere, mere intenst og grænseoverskridende, det er. Nærhed og distance er velkendte begreber, men snarere i forhold til analysen end i forhold til os selv. Vi skal tæt på, og så skal vi trække os væk, distancere os, for at skrive og analysere på afstand. I den konkrete, fysiske, men også symbolske, afstand efter feltarbejdet afsluttes, (gen)etableres det analytiske blik, og netop distancen kan bruges til at tøjle og generobre egne ståsteder.

I distanceringen fra det socialpsykiatriske feltarbejde, som artiklens indledende episode stammer fra, arbejdede jeg på, at oplevelsen med pædagogen skulle forplante sig som en åbning til felten. Det blev en adgang til at forstå, dels hvordan pædagogisk relationsarbejde kan forstås som noget eksklusivt, som udefrakommende forstyrrer, dels hvordan der eksisterer særlige forståelser af beboergruppen som sårbar. Derudover fortæller det noget om presede arbejdsvilkår for personalet generelt, hvor frivillige og andre overtager relationsarbejdet, mens pædagogerne er overladt til kontorarbejde og dokumentation. Bekymringerne, om at man kommer for tæt på hinanden for så at forsvinde igen, vidner om en særlig sårbarhedsdiskurs, hvor beboerne er nogen, der skal skærmes og passes på. En diskurs som gik igen i mange andre situationer i løbet af feltarbejdet. På den ene side kan et sådant rationale begrundes socialpædagogisk med en omsorgsprofessionalitet. På den anden side kan man også argumentere for, at det fastholder beboerne i en umyndiggørende position, og at det at knytte sig til nogen, der forsvinder, er et almenmenneskeligt vilkår i livet og i væren med andre.

Jeg vil ikke dvæle ved de analytiske perspektiver her, jeg nævner dem alene som eksempler på, hvordan vi som antropologer måske ofte igennem analysen kan håndtere og eksternalisere intime og grænseoverskridende oplevelser. Det svære og kludrede gøres meningsfuldt og vigtigt i en faglig sammenhæng. Men det hjælper ikke nødvendigvis på de personlige og følelsesmæssige tråde, der flager forvirret rundt efter en sådan oplevelse. Og det efterlader stadig en masse spørgsmål om etik og nærhed. For må man som feltarbejder overhovedet have tætte relationer til “sårbare” andre? Hvordan er man både autentisk og professionel på samme tid? Hvornår er intimitet farligt?

Tankerod. Tegning af forfatteren.

Intime relationer: må man overhovedet det?

“Jeg er så glad for, at jeg har fået så’n en god veninde som dig. Det er jo det, der betyder noget. Det er dét, man virkelig har brug for.”

Ordene kommer fra Tina, en ung kvinde på 23 år, der sidder overfor mig i sin lejlighed med skrigende pink hår, en stor, åben, hvid dynejakke, og guldfarvede Adidas sko. Jeg er på besøg for at lave et interview med hende i forbindelse med mit ph.d.-arbejde om frafald på erhvervsuddannelserne. Jeg mødte hende første gang lidt under et år tidligere, da vi begge startede på grundforløbet til gastronomi. Hun har været ind og ud af mange forskellige uddannelser, og hendes liv har i det hele taget været præget af mange brud, overgange og flytninger. Hun er vokset op hos sin mor og en række skiftende mænd. På grund af en del uoverensstemmelser med sin mor har hun i løbet af sin opvækst også boet hos en del forskellige kæresten i biler og på bane-

Foto: Kim William Catton.

gårde. Hun har været involveret i kriminelle miljøer, taget en stribe forskellige stoffer og været udsat for flere overgreb. I løbet af de tre år jeg følger hende, bor hun i perioder på gaden, og vi sidder i bunker af cigaretskodder på banegårde, traver hvileløst rundt i storcentre eller jeg inviterer på mad. Igen og igen beder hun mig om penge og ly for natten.

Alligevel er en af de situationer, der stadig sidder i mig, den i hendes lejlighed, hvor vi laver et decideret interview. Båndoptageren på bordet mellem os var tændt, og jeg kan huske, den umærkelige klump i halsen jeg fik i dét øjeblik, selvom det efterhånden er en del år siden.

Det er der flere grunde til. En af dem var, at det åbnede mit blik for, at det var “noget andet,” der betød noget: Jeg kom anstigende med alle mine spørgsmål om skole, og de var så usigeligt ligegyldige. Skolen var *min* interesse – ikke hendes. En anden væsentlig grund, som er den, jeg her vil dvæle ved, var, at jeg som ph.d.-studerende stadig var ny i den akademiske genre,

indskrevet i en tværfaglig forskningsgruppe som den eneste antropolog og måske derfor tvivlede på, om det nu egentlig var i orden? Ville de andre synes, det var uetisk? At jeg havde inviteret til for tæt en relation? Det er en efterhånden velkendt og etableret pointe i antropologien, at hverken feltnoter eller interview kan (eller skal) være neutrale, ahistoriske eller kontekstløse. Hvorfor var det alligevel (og kan det fortsat være) svært for mig at indrømme, hvor tæt jeg kom på? Måske er det fordi, der i takt med en stigende politisk evidens- og målingskultur, som de færreste

af os kan undsige os helt, florerer krav om at leve op til neutraliserings- og objektificeringskrav, som egentlig hører en anden videnskabstradition til, nemlig den naturvidenskabelige. Og at det som en følge af et ønske om at være “mere videnskabelig” (i en positivistisk forstand) kan være svært at modstå fristelsen til at skrive sig selv ud af projektet og dermed imitere et mere neutralt og klinisk felt, som man som forsker ikke selv har tilsmudset. At jeg efterfølgende kæmpede med en lyst til at slette den del af det transskriberede interview, hvor hun involverede mig, skyldtes ikke kun de andre forskningsgruppemedlemmer, men også at jeg synes, det var ufint af mig at sidde der og tage imod sådan en erklæring, mens jeg selv var på arbejde. Fordi jeg tillod mig at “studere” hende, og at det til dels netop lykkedes, fordi hun glemte, hvad jeg lavede. Samtidig såede det også tvivl hos mig selv, for den faglige og personlige relation var også diffus for mig. Jeg kom til at holde meget af hende og føle stor omsorg for hende. Nærhed og distance er begreber, der ofte tages for givet, og som man forventes at kunne skelne som hinandens modsætninger, men er de i virkeligheden gensidigt forbundne og forviklede?

Efterfølgende satte oplevelsen sig som en forståelse af, hvilken viden jeg kan og ikke kan få adgang til samt en forståelse af min egen påvirkning af feltet. Men min frygt for både at være og fylde for meget blusser ikke sjældent op igen i nye feltarbejder – som eksempelvis situationen med socialpædagogen i min nuværende felt socialpsykiatrien. Her var det *en anden*, en pædagog, der syntes at jeg var for tæt på. For intim. Det næste eksempel handler om en episode, hvor *jeg* selv oplevede at balancere på intimitetens grænser.

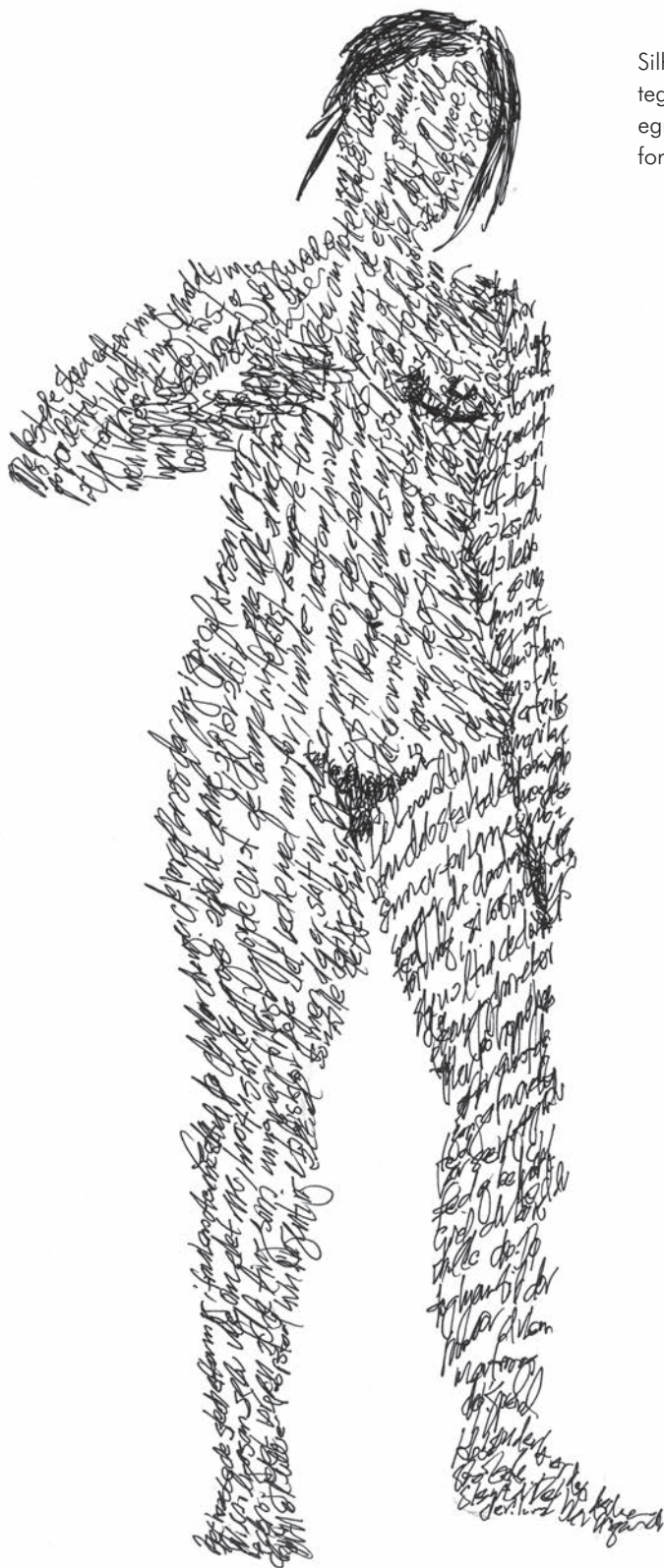
Intimbarbering

Jeg står på et lille badeværelse på et socialpsykiatrisk bosted med en skraber i hånden. Spejlet over håndvasken er allerede dugget i hjørnerne. Overfor mig står en ung kvinde, Esmeralda, der bor her og har bedt mig om hjælp med at gøre sig klar til en date med en ny fyr. Hun har taget alt sit tøj af og det viser sig, at hun har hår over hele kroppen. Lange, sorte hår. Hun skylles sig og finder en ny skraber frem, hun har købt, mens hun fortæller, at hun har en hormonsygdom, der gør, at hun har alle de hår. Hun forklarer, hvordan hun altid har barberet sig alle steder. På armene, i ansigtet, benene, ryggen, brystet. Men da hun blev syg, kunne hun ikke længere overskue det. Så blev det kun armene og ansigtet. Jeg forstår det godt. Det er en stor opgave at barbere en krop, som har hår overalt. Det tager mig næsten to timer at hjælpe hende med barberingen, og bagefter er jeg fuldstændig smadret i kroppen af at sidde på hug, og jeg er varm og rød i kinderne af at være i det lille badeværelse. Hårene er genstridige, og jeg må tage fat i hende for at komme til. Vi starter ved armene og benene. Så løfter hun forsigtigt brystet og lader mig barbere hende der og skiller benene, så der også kan blive glat der. Mens vi skifter til nye barberblade, og jeg bevæger mig rundt på kroppen, fortæller hun mig om mobninger i folkeskolen og viser mig ar efter sten, der er blevet kastet efter hende. Rører ved strækmærker og fortæller om sine spiseforstyrrelser. Om både at have vejet 100 og 50 kilo. Om at spise og spise og gemme kroppen væk. Om morens kommentarer på hendes krop og spørgsmål om, hvorfor hun ikke bare kunne være som de andre piger i klassen. Om at sige nej til fyre, fordi hun ikke turde vise kroppen frem, men også om at være skamfuld over at være jomfru som

23-årig. Hver gang jeg er færdig med en kropsdel, lader hun hænderne glider over området og kommenterer, hvis der mangler et par enkelte hår, eller roser mit arbejde og min grundighed, mens hun smiler stort. Det er så intimt og overvældende at være i, at jeg efterfølgende er ør i kroppen og har svært ved at placere oplevelsen både i mine tanker og min krop.

Socialpsykiatriske bosteder er særlige steder med særlige rammer og vilkår for samvær. Alle de forskellige steder jeg har været, er jeg blevet instrueret i altid at være tæt på en udgang og aldrig blokere beboernes udgang. Aldrig at overraske med spørgsmål, men vente på selv at blive inviteret ind for ikke at afbryde eller konkurrere med indre stemmer. Efter overfald og enkelte drab er nogle steder underlagt særlige sikkerhedsforskrifter, som blandt andet betyder, at personalet altid skal følges to og to og gå med synlige alarmer og telefoner med GPS-koordinator, så de altid kan lokaliseres. Knive og sakse er aflåst. Sikkerhedskravene tydeliggør et "os" og et "dem". Der er nogen, der skal beskyttes mod andre, der er potentielt farlige.

Omvendt er der også – som jeg tidligere har omtalt – en særlig sårbarhedsforståelse af beboerne, som nogen der skal skærmes og beskyttes relationelt og følelsesmæssigt. I løbet af de forskellige feltarbejder, jeg har lavet på socialpsykiatriske bosteder, har jeg været tæt på beboere, der er blevet indlagt, har skadet sig selv, været voldsomt udadreagerende eller isoleret sig på værelser bag låste døre. Så hvorfor er dét, der overvælder mig mest og sidder i mig efterfølgende en barbering? Måske fordi jeg ikke var forberedt på den intimitet? Jeg var forberedt på et "farligt sted" og gjorde mig mange overvejelser om at bære, eller ikke bære, overfaldsalarm. Ikke

Silhuet af en behåret ung kvinde tegnet frem af brudstykker af hendes egne sætninger. Tegning og haiku af forfatteren.

Hår hår hår hår hår
 Skam ikklædt sorte krøller
 for meget / forbort

Foto: Kim William Catton.

have personalenøgler eller andre former for særlig adgang som beboerne ikke havde. Mit håb var at bryde et “dem” og et “os” og skabe andre fortrolighedsrum. I den sammenhæng kan jeg heller ikke undsige mig at være opdraget i en tradition, hvor det at vove halsen udløser point snarere end forsigtighedsprincipper. Jeg var derfor helt i gear til, at det måtte være “farligt” og blev kun få gange overvældet af udadreagerende adfærd og udbrud. Det, jeg ikke var forberedt på, og som blev følelsesmæssigt grænseoverskridende, var, at det var så intimt, og at jeg så hurtigt blev inviteret ind i mange af beboernes liv. Umiddelbart tænkte jeg ikke intimitet som noget farligt, i hvert fald ikke den form for intimitet, der udadtil forløber stille og roligt. Vi var to kroppe i et badeværelse i en lang samtale. Der var ingen skrig eller ud-

fald. Ingen trusler, hverken indadrettet eller udadrettet. Alligevel føltes det, i mangel på bedre ord, farligt. “Farligt” som i, at jeg var i en slags alarmberedskab bagefter. Var jeg autentisk tilstede? Jeg tilsidesatte mine egne grænser, fordi jeg oplevede det som stærkt nødvendigt, at hun blev mødt med rummelighed, og ikke min umiddelbare lyst til at trække mig. Men betyder det, at man ikke er autentisk? Var jeg etisk ansvarlig? Er det etisk forsvarligt at komme så tæt på, for så at trække sig væk? Og hvem var det mon mest intimt for? Mig eller hende? Som mange andre mennesker, jeg har mødt i socialpsykiatrien, er Esmeralda vant til at lægge sin livshistorie i andres hænder og at dele ud af sig selv. Det er så integreret en del af recovery-tankegangen at komme sig og (gen)erobre sit eget narrativ, at jeg i socialpsykiatrien har fået intime livshistorier fortalt meget hurtigere og af flere end tidligere feltarbejder, hvor den slags fortrolighed har haft en indbygget langsommelighed i sig. Ikke desto mindre er spørgsmålet om etik i de taktile, følelsesmæssige relationer vigtigt. Alt for ofte kommer etik til udelukkende at handle om samtykkeerklæringer, og om man nu har udfyldt den og den formular. Om tavshedspligt og anonymisering. Det kan virke som en øvelse i at sikre sig selv juridisk, snarere end at være en anledning til at reflektere over hvilke intime tråde der opstår i feltarbejdet. Både for alle de mennesker, hvis liv vi bliver en del af for en stund, og for os selv som antropologer. Etik i form af intimitet og relationer bliver et individuelt anliggende i stedet for en kollektiv udfordring som profession, og det er en skam. Både en skam i betydningen ærgerligt og en skam i betydningen at det kan blive en skamfuld og ensom oplevelse.

Intimitet – en kollektiv udfordring

De eksempler jeg har trukket frem i det ovenstående har været svære og på mange måder grænseoverskridende – både i øjeblikket og lang tid bagefter. De har grebet ind i mig og sat sig fast. Men det er ikke kun svære oplevelser, der kan stille spørgsmål ved intimitet og grænser, nærhed og distance. Jeg har også flere gange oplevet at blive inviteret ind i meget varme og kærlige situationer, som efterfølgende har sat sig i mig, og hvor jeg er blevet i tvivl om, hvordan jeg fik mig selv med videre derfra. Det er jeg jo ikke alene om. Som antropologer er vi ofte et spørgsmål, der afføder en historie. Vi er en kommentar og en anden i rummet. Vi bliver inviteret ind i fællesskaber og kan ikke undsige os en plads og være i verden. Vi er altid til stede og påvirker unægtelig det, der sker. På mange måder afhænger feltarbejdet og empiriens kvalitet af, at de andre glemmer, man er der, og føler, de kan tale frit. Der er skrevet meget om potentiel sammensmeltning og at blive “indfødt” med tilhørende forventninger om, at man bliver boende eller er aktiv i fællesskabet efterfølgende. Som antropologistuderende lærer vi, at det skal vi passe på med. Samtidig skal vi bruge hele vores person og os selv som værktøj i felten.

I alle de feltarbejder jeg har lavet, har jeg mødt mennesker, der har sat sig fast med deres historier og liv, og det har været umuligt at afbryde kontakten til dem, når mit forskningsprojekt var slut. Det behøver ikke være et problem, men hvis man ikke har mulighed for det store, livsvarige feltarbejde i samme land med samme tematiske omdrejningspunkt, og i stedet laver flere, mindre feltarbejder mange forskellige steder, så har man pludselig sine tråde og sit hjerte ude i mange forskellige sammenhænge. Hvordan passer man på sig selv i det?

I den japanske tegner Miyasakis magiske univers eksisterer en særlig flodånd, der ruller igennem verden og som en anden container opsamler andres overskudsskrald og efterladenskaber. Den vokser sig større og større af gamle skæve cykler, æbleskrog og store følelser. Jeg har flere gange følt et vist slægtskab med en sådan ånd. Ikke fordi jeg på nogen måder oplever, at feltarbejder efterlader mig med skrald, men fordi jeg ofte føler mig træt, mat og fyldt af andres liv, uden helt at vide, hvad jeg stiller op med det hele. Enkelte dele forplanter sig til analyser. Andre oplevelser vendes kollegialt. Men et stort virvar står tilbage som én rodet masse, der bidrager til en samlet, større og større klump af uafslutteder. Den japanske flodånd søger af og til ly i varme kilder, *onsen*, for at blive rensset. Langsomt fordufter cykelstyr og dyr i dampene fra det varme vand.

Flodguden kommer
eftædende, rensende
Jag mig med herfra

Jeg tror, at vi som antropologer skal blive bedre til at tilbyde hinanden rituelle onsen'er. En af de måder, vi kan gøre det på, er ved at insistere på, at overskridelser af intimitet og grænseoverskridende fællesskaber er en fælles faglig udfordring, som skal diskuteres og udfordres kollektivt fremfor at være et individuelt anliggende, man er overladt til at rode med selv. Med andre ord; at vi skaber traditioner for at dele ikke kun vilde anekdoter fra det farlige feltarbejde, men også det intime, nære og svære, og at vi formulerer fælles spørgsmål og svar på, hvad vi gør af os selv midt i virvaret.

Haiku om flodguden af forfatteren.

Forslag til videre læsning og lytning

Finlay, Linda (2006) Dancing between empathy and phenomenological research. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, vol. 6. s.1-11.

Steno, Anne Mia (2019) Socialt snydt? Brugerperspektiver i social- og specialpædagogisk arbejde. Kapitel 28 I: *Social- og specialpædagogik på pædagoguddannelsen*. Vikær (red.) Hans Reitzels forlag.

Stentoft, Christian (1984) "Afslag på et kys" Radiomontage.
<https://www.dr.dk/radio/p1/afslag-pa-et-kys-radio/afslag-pa-et-kys>

Om forfatteren

Anne Mia Steno er antropolog, ph.d. og forfatter. Anne Mia er ansat som lektor på Københavns Professionshøjskole, hvor hun forsker i socialpsykiatriens udspændtheder med udgangspunkt i brugernes egne perspektiver og stemmer. Hun har tidligere arbejdet med frafald i ungdomsuddannelserne, multireligiøse skoler i Indien og Bangladesh samt hekse, magi og tro i Danmark. Anne Mia Steno er gæsteredaktør og initiativtager til dette temanummer om intimitet.